

Dagmara K. Zuzek

Akademia Rolnicza w Krakowie

INSTYTUCJONALNE WSPIERANIE DZIAŁAŃ INNOWACYJNYCH W AGROBIZNESIE

INSTITUTIONAL SUPPORT FOR INNOVATIVE ACTIVITIES IN AGRIBUSINESS

Słowa kluczowe: agrobiznes, innowacje, rozwiązania instytucjonalne

Key words: agribusiness, innovation, institutional solutions

Synopsis. Przedstawiono ważniejsze instytucjonalne aspekty wspierania polskiego rolnictwa i obszarów wiejskich. W pierwszej części zaprezentowano pojęcie i rodzaje innowacji jako czynnika wspierającego przewagę konkurencyjną. Następnie opisano najważniejsze instytucje odpowiedzialne za wsparcie polskiego agrobiznesu.

Wstęp

Postęp techniczny jest podstawowym czynnikiem warunkującym intensyfikację i racjonalizację procesów produkcyjnych oraz unowocześnienie wytwarzanych wyrobów. Jest więc zasadniczym narzędziem wzrostu konkurencyjności przedsiębiorstw. Polega on na wprowadzeniu celowych zmian w technice wytwarzania dla uzyskania określonych korzyści ekonomicznych oraz społecznych. Zmiany te mogą dotyczyć realizowanych procesów technologicznych i stosowanych urządzeń albo produkowanych wyrobów. W rezultacie ich urzeczywistnienia uzyskać można zmniejszenie poszczególnych czynników produkcji w postaci oszczędności pracy ludzkiej, energii itp., co stanowi warunek podnoszenia efektywności ekonomicznej procesu produkcyjnego. Można też dzięki nim przyspieszyć i ułatwić realizację działalności wytwórczej, a to niekiedy jest uzasadnione nawet w przypadku wzrost kosztów wytwarzania, jeśli przemawiają za tym poważne względy społeczne. Wzrost kosztów może być uzasadniony wówczas, jeśli umożliwia się w ten sposób szybsze uzyskanie określonych dóbr zaspokajających istotne potrzeby, ochronę środowiska naturalnego lub poprawę warunków bezpieczeństwa i higieny pracy.

Celem artykułu było wskazanie instytucjonalnych działań wspierających procesy innowacyjne w agrobiznesie mające ogromne znaczenie dla uzyskania przewagi konkurencyjnej w analizowanym sektorze.

Istota i rodzaje innowacji

Niewątpliwie największy wpływ na współczesne rozumienie procesów innowacyjnych i ich wpływ na przedsiębiorczość wywarły sformułowane w pierwszej połowie XX wieku poglądy Schumpetera, a następnie pochodzące z lat 80. poglądy Druckera. Pierwszy z nich istotę innowacji dostrzegł w zmianach o „znacznym zasięgu”, burzących dotychczasowy stan równowagi i tworzących nowe „kombinacje czynników wytwórczych”. Dzięki wprowadzonym innowacjom przedsiębiorcy uzyskują ponadprzeciętne zyski, co wpływa na dynamikę gospodarki. Szczególne znaczenie odgrywają innowacje produktowe, nowe procesy technologiczne oraz nowe formy organizacji zarządzania. Dzięki nim przedsiębiorcy mogą nie tylko łatwiej pokonać bariery wejścia na rynek, ale również łatwiej sprostać istniejącej konkurencji [Stawasz 1999].

Drucker rolę i źródła innowacji widzi jednak odmiennie od Schumpetera. W pierwszym rzędzie stawia wymóg systematyczności innowacji, która polega – jego zdaniem – na „celowym i zorganizowanym poszukiwaniu zmian i na systematycznej analizie okazji do społecznej lub gospodarczej innowacji, którą taka zmiana mogłaby umożliwić” [Drucker 1992].

Zainteresowanie problematyką innowacyjności ewaluowało, podobnie jak zmieniała się gospodarka światowa. Klasyczne ujęcie Schumpetera funkcjonowało do II wojny światowej. Następnie jednocześnie ze zmieniającą się strukturą przemysłu i zmniejszeniem jego roli powstały nowe koncepcje. Lata 80. i 90. XX wieku zaowocowały intensywnym rozwojem usług. Zakres przedmiotowy innowacji znacznie się rozszerzył i wyszedł daleko poza sferę techniki.

Początkowo problematykę tę rozpatrywano w ujęciu makroekonomicznym, mierząc wpływ postępu technicznego na rozwój gospodarczy. Dopiero później pojawił się nurt badań o charakterze mikroekonomicznym, w którym postęp techniczny został potraktowany jako proces i rozpoczęto analizę jego składników.

W polskiej literaturze powstało również wiele definicji innowacji. W okresie gospodarki centralnie kierowanej problematyka innowacji była rozpatrywana przede wszystkim w aspekcie technicznym ze względu na brak autentycznych mechanizmów rynkowych wymuszających na przedsiębiorstwach zachowania rynkowe. Badania nad procesami innowacyjnymi zaczęły się intensywniej rozwijać pod koniec lat 60. XX wieku.

Na podstawie definicji Schumpetera opiera pojęcie innowacji Czupiał [1988], pisząc, że *innowacja polega na wytworzeniu i wprowadzeniu do sprzedaży, a tym samym do użytku, nowego produktu albo na gospodarczym zastosowaniu nowego procesu otrzymywania znanych już wcześniej produktów. Innowacja jest więc pierwszym gospodarczym wykorzystaniem wynalazku lub pomysłu. Określenie „pierwszy” nie oznacza pierwszego egzemplarza czy serii nowych wyrobów, ale odnosi się do całej produkcji zaplanowanej w ramach danego przedsięwzięcia.*

Pasieczny i Więckowski [1981] zdefiniowali innowacje jako odkrycia będące wynikiem inwencji ludzi i powodujące postępowe zmiany w określonych stanach rzeczy. Jest to szerokie spojrzenie, nieograniczające innowacji do zmian wyłącznie w metodach wytwarzania i produktach [Pasieczny, Więckowski 1981].

W definicji Kasprzaka [1980] pojawia się pojęcie potrzeby, a za innowacje uważa on nowy, nieznan dotychczas sposób zaspokajania nowych potrzeb bądź jakikolwiek sposób zaspokajania nowych potrzeb. Innowacje jako synonim nowych sposobów realizowania określonych potrzeb odnosić można do wszystkich aspektów działalności ludzkiej, wyróżnić można więc innowacje techniczne i ekonomiczne.

Bardzo trafną z dzisiejszego punktu widzenia definicję innowacji podał Pietrasiński [1971], który za innowacje uważa celowo wprowadzane przez człowieka zmiany, które polegają na zastępowaniu stanów rzeczy innymi, ocenianymi dodatnio w świetle określanych kryteriów składających się na postęp. Nie każda jednak zmiana zasługuje na miano innowacji. Jest nią tylko ta, która przyczynia się do tworzenia postępu w danej dziedzinie aktywności ludzkiej. Z kolei mianem postępu technicznego określić można tylko takie zmiany w technice, które są korzystne dla człowieka, tj. podnoszą wydajność pracy, zwiększają jej bezpieczeństwo, nie powodują negatywnych zmian w środowisku naturalnym. Postęp techniczny ma więc wymiar nie tylko techniczny, ale i społeczno-ekonomiczny.

Kotler [1994] podszedł do istoty innowacji z pozycji dziedziny, którą się zajmuje, czyli marketingu. Innowację odniósł do jakiegokolwiek dobra, usługi i pomysłu, postrzeganego przez kogoś jako nowy. Pomysł mógł już istnieć od dawna, ale stanowił innowację dla osoby postrzegającej go jako nowy. Jest to ujęcie szerokie, reprezentowane także przez Druckera, dopuszczające traktowanie jako innowacji każdej nowości, będącej nowością dla jej nowego użytkownika.

Podsumowując istniejącą różnorodność rozumienia innowacji, można wyodrębnić dwa podejścia. Pierwsze ujęcie akcentuje rzeczowy charakter innowacji i stosowany jest do wyrobów i świadczonych usług, organizacji procesu produkcji opartych na nowej lub niewykorzystanej dotychczas wiedzy, akceptowanej i wdrożonej przez podmiot. Ten właśnie rodzaj funkcjonalnej nowości pozytywnej i postępowej nazywa się innowacją w znaczeniu rzeczowym.

Instytucjonalne działania wspierające agrobiznes

Każda jednostka działa w określonych warunkach instytucjonalnych, które mogą kreować jej decyzje alokacyjne, istotne zarówno dla niej, jak i dla branży w której funkcjonuje. Wszystkie podmioty działające w agrobiznesie są ze sobą ściśle powiązane i wzajemnie na siebie wpływają. Istnieje zatem potrzeba tworzenia takich rozwiązań instytucjonalnych, które będą uwzględniały specyfikę i potrzeby każdego z wymienionych elementów z osobna przyczyniając się do budowania innowacyjności i konkurencyjności całego agrobiznesu [Woś 2004].

Innowacyjność, a w konsekwencji konkurencyjność, może być osiągnięta tylko przez sprawnie działający mechanizm instytucjonalny na poziomie nie tylko krajowym i regionalnym, ale i lokalnym, ponieważ brak instytucjonalnego porządku nie pozwala sektorowi prywatnemu w warunkach rynkowych wykorzystać wszystkich swoich możliwości.

Integracja Polski z UE zdecydowanie zwiększyła poziom wsparcia rolnictwa i obszarów wiejskich w odniesieniu do procesów innowacyjnych, jak również instytucjonalnych. W porównaniu do 2003 roku, w 2005 roku nastąpiło potrojenie wydatków na rolnictwo, rozwój wsi i rynków rolnych. Środki krajowe zwiększyły się w tym czasie o 59%, a w UE 11-krotnie.

Właściwa alokacja unijnych, jak i krajowych środków nie byłaby możliwa bez odpowiednich rozwiązań instytucjonalnych, które dla potrzeb rolnictwa było budowane i restrukturyzowane w ostatnich kilkunastu latach. Obejmuje ono między innymi Agencję Rynku Rolnego (ARR), Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR), jak również doradztwo państwowe (tab. 1) [Rolnictwo i gospodarka żywnościowa. .... 2006]. Od początku 2005 do końca 2006 roku w ramach administrowania środkami WPR, Agencja Rynku Rolnego wydatkowała ponad 2,4 mld zł. Najwyższe wsparcie finansowe odnotowano na rynkach: cukru (34,9%), zbóż (32,2%), tytoniu (14,2%) i mleka (8,4%).

Wsparcie finansowe realizowane przez ARiMR w roku 2005 było około 3,5 raza większe niż w roku 2004. Do końca 2005 r. rozpatrzono około 1,85 miliona wniosków złożonych w ramach różnych programów pomocowych. W 2005 r. Agencja wypłaciła pomoc finansową w wysokości 11,5 mln zł, w tym 10,8 mln w ramach mechanizmów współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej.

Tabela 1. Instytucje wspierające agrobiznes

Nazwa instytucji	Zakres działania	Pełnione funkcje
Państwowe doradztwo rolnicze	bezpłatne świadczenie usług doradczych	<ul style="list-style-type: none"> - szkolenia rolników w zakresie nowoczesnego prowadzenia gospodarstwa, rachunkowości rolnej, korzystania z instrumentów WPR i polityki strukturalnej, poprawy jakości produkcji - upowszechnianie informacji o osiągnięciach naukowych - podnoszenie kwalifikacji zawodowych rolników i innych mieszkańców wsi itp.
Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR)	agencja płatnicza dla mechanizmów WPR oraz polityki strukturalnej w obszarze rolnictwa i wsi	<ul style="list-style-type: none"> - administrowanie największymi środkami na wsparcie rolnictwa i rozwoju wsi, realizowanymi ze środków budżetu UE, budżetu krajowego i zagranicznych kredytów - wsparcie rolników, przetwórców i mieszkańców wsi
Agencja Rynku Rolnego (ARR)	agencja płatnicza odpowiedzialna za administrowanie 50 mechanizmami WPR na 20 rynkach produktów rolnych	<ul style="list-style-type: none"> - wdrażająca prawo wspólnotowe - płatnicza - informacyjna
Agencja Nieruchomości Rolnych (ANR)	wykonywanie prawa własności i innych praw rzeczowych w stosunku do mienia państwowego w rolnictwie	<ul style="list-style-type: none"> - tworzenie gospodarstw rodzinnych - poprawa struktury obszarowej - tworzenie warunków sprzyjających racjonalnemu wykorzystaniu potencjału produkcyjnego ZWSP - restrukturyzacja oraz prywatyzacja mienia SP użytkowanego na cele rolnicze - obrót nieruchomościami i innymi składnikami majątku SP użytkowanymi na cele rolne, - administrowanie zasobami majątkowymi SP przeznaczonymi na cele rolne - zabezpieczenie majątku SP - popieranie organizowania na gruntach SP prywatnych gospodarstw rolnych

Źródło: Rolnictwo i gospodarka żywnościowa w Polsce, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa, 2006.

Natomiast Agencja Nieruchomości Rolnych przejęła do końca roku 2005 ponad 4,7 mln ha gruntów, z których prawie 80% pochodziło z byłych państwowych gospodarstw rolnych. Dotychczas rozdysponowano 1,9 mln ha, w tym 1,6 mln ha w drodze sprzedaży. Obecnie w jej zasobach znajduje się 2,8 mln ha gruntów, z których 2,15 mln jest wydierżawione. Do rozdysponowania pozostaje ok. 428 tys. ha, w dużej części są to grunty o znikomej przydatności rolniczej. Działalność tych instytucji istotna jest także z punktu widzenia tworzenia właściwych relacji dla procesów innowacyjnych w całym agrobiznesie.

Słabą stroną polskiego agrobiznesu jest ograniczony dostęp jednostek uczestniczących w wytwarzaniu żywności. Słabości integracji poszczególnych elementów agrobiznesu są istotną barierą na drodze do budowania jego innowacyjności i konkurencyjności.

Efektywna struktura instytucjonalna w agrobiznesie jest związane ze sprawnym działaniem producentów rolnych. Istniejąca tu efektywna struktura transakcyjna związana jest z wyższymi cenami zbytu surowców rolnych, które pozwalają na akumulację kapitału w gospodarstwach oraz wzrost wydajności i skali produkcji, co z kolei pozwala na obniżkę cen jednostkowych surowców. Te pozytywne zjawiska ekonomiczne przyczyniają się do wzrostu efektywności produkcji rolnej oraz przetwórstwa rolno-spożywczego. Układ struktur spółdzielczych budowany jest pod kątem osiągnięcia dobrych efektów ekonomicznych wynikających z faktu przeciwdziałania ujemnym skutkom gospodarki rynkowej, obrony interesów członków spółdzielni, ograniczania roli pośredników przechwytyjących dochody rolników, łagodzenia tendencji monopolistycznych, scalania rozproszonych środków finansowych ludności wiejskiej, współuczestnictwa w tworzeniu lokalnego rynku [Czernasty, Czyżewski 2004].

Przedstawione zalety struktur spółdzielczych nie zawsze znajdują odzwierciedlenie w polskim agrobiznesie. Wynikać to może z faktu, że spółdzielczość wiejska pomimo, iż funkcjonuje od wielu lat w warunkach rynkowych, napotyka na liczne problemy utrzymania się na rynku, a nowe powstają sporadycznie. Wynikać to może z sytuacji pojawiania się i promowania nowych form współpracy podmiotów gospodarczych agrobiznesu. Dają one możliwość zacieśnienia współpracy przedsiębiorców działających lokalnie, co powoduje rozwój nie tylko ich i danej branży, ale także rozwój regionu, w którym funkcjonują. Przyczyniają się do łączenia firm, instytucji naukowych i zasobów, umożliwiając tym samym szybsze wprowadzanie wiedzy na rynek. Takie przedsiębiorstwa posiadają istotną przewagę konkurencyjną. Z punktu widzenia agrobiznesu istotne są tzw. twarde korzyści będące efektem ich działania [Brzozowski 2005].

Dlatego też europejskie programy polityki regionalnej na lata 2007-2013 wspierają podejście oparte na innowacjach, w tym również w regionach wiejskich. W wysoko rozwiniętych krajach innowacyjne przedsiębiorstwa na terenach wiejskich stanowią szansę na podniesienie konkurencyjności jednostek oraz regionu, w którym działają [Łącka 2006].

Podsumowanie

Przed instytucjami zarządzającymi w sferze agrobiznesu stoi obecnie wiele wyzwań, związanych z istniejącymi uwarunkowaniami światowymi i europejskimi. Chcąc uzyskać przewagę konkurencyjną na rynku, agrobiznes powinien być otwarty na innowacje.

Koncepcja dotycząca budowania innowacyjności jest oczywista i pożądana przez każde z ogniw agrobiznesu, niemniej jednak proces jego budowy jest opóźniany przez barierę instytucjonalną jaką jest brak właściwego ładu między podstawowymi jednostkami agrobiznesu. Można natomiast pozytywnie ocenić instytucje działające w agrobiznesie, które oprócz działań promocyjnych odnoszących się do nowych wyzwań stawianych sektorowi żywnościowemu przez UE dysponują środkami finansowymi na ich realizację.

Dlatego należy wspierać i koordynować wszelkie działania zmierzające do budowania właściwych proporcji ilościowo-jakościowych pomiędzy trzema agregatami agrobiznesu, tj. zaopatrzeniem, produkcją surowców do przetwórstwa oraz przetwórstwem i obrotem żywnością. Harmonijna i niezakłócona współpraca wszystkich z agregatów będzie sprzyjać właściwemu funkcjonowaniu całego systemu agrobiznesu.

Literatura

- Brzozowski B.** 2005: Atuty i niedomagania spółdzielczości wiejskiej w opinii rolników. *Acta Agraria et Silvicultura*, Series Agraria, vol. XLIV/1. Wyd. Oddziału Polskiej Akademii Nauk, Kraków.
- Czupiał J.** 1988: *Zarys metodologii planowania i oceny przedsięwzięć badawczo-innowacyjnych*. PWN, Warszawa, s. 50. Czupiał J. (red.) 1994: *Ekonomika innowacji*. Wyd. AE we Wrocławiu, Wrocław, s. 10
- Czternasty W., Czyżewski B.** 2004: Struktury instytucjonalne w mechanizmach lokacyjnych gospodarki rynkowej w warunkach transformacji systemowej. [W:] *Zmiany instytucjonalne w polskiej gospodarce rynkowej*. Noga A. (red.). Wyd. PTE, Warszawa.
- Drucker P.F.** 1992: *Innowacja i przedsiębiorczość: praktyka z zasady*. PWE, Warszawa, s. 44.
- Kasprzyk S.** 1980: *Innowacje. Od koncepcji do produkcji*. IW CRZZ, Warszawa, s. 26.
- Kotler Ph.** 1994: *Marketing. Analiza, planowanie, wdrażanie i kontrola*. Gebethner i Ska, Warszawa.
- Łącka I.** 2006: Koncepcja klastrów na obszarach wiejskich Pomorza Zachodniego jako szansy na podniesienie konkurencyjności MSP agrobiznesu. [W:] *Agrobiznes 2006. Konkurencja w agrobiznesie – jej uwarunkowania i następstwa*, Urban S. (red.). t. 2, PN nr 1118, Wyd. AE im. O. Langego we Wrocławiu, Wrocław.
- Pasieczny L., Więckowski J.** 1981: *Ekonomika przedsiębiorstwa*. PWE, Warszawa, s. 136.
- Pietrasiński Z.** 1971: *Ogólne i psychologiczne zagadnienia innowacji*. PWN, Warszawa, s. 9.
- Rolnictwo i gospodarka żywnościowa w Polsce.** 2006: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa.
- Stawasz E.** 1999: *Innowacje a mała firma*. Wyd. UŁ, Łódź, s. 47.
- Woś A.** 2004: *W poszukiwaniu modelu rozwoju polskiego rolnictwa*. IERiGŻ, Warszawa, s. 19.

Summary

The article presents some more important institutional aspects of supporting Polish agriculture and rural areas. The concept and kinds of innovation as the factor supporting competitive advantage were presented in the first part. Subsequently, the most important institutions responsible for providing assistance for Polish agribusiness were described.

Adres do korespondencji:

dr inż. Dagmara K. Zuzek
Uniwersytet Rolniczy w Krakowie
Katedra Ekonomii
ul. Al. Mickiewicza 21
30-121 Kraków
tel. (0 12) 662 43 53
e-mail: dzuzek@ar.krakow.pl